

การศึกษาตลอดชีวิต

๑. ความหมาย

การศึกษาตลอดชีวิต มาจากคำว่า Lifelong Education ในภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นแนวคิดที่พยายามมองการศึกษาโดยส่วนรวมทั้งหมด ไม่ว่าจะในระดับใด หรือรูปแบบใดให้มีความสอดคล้องสัมพันธ์กัน เพื่อช่วยให้ประชาชนในแต่ละสังคมได้มีโอกาสศึกษาค้นคว้าอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

ในทัศนะของนักวางแผนการศึกษานั้น การศึกษาตลอดชีวิต หมายถึงแผนการศึกษาในรูปรวมซึ่งมุ่งจะปรับโครงสร้างของระบบการศึกษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ให้เอื้ออำนวยต่อบุคคลที่จะเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ทั้งนี้โดยรวมกิจกรรมที่มีผลต่อการเรียนรู้ทั้งปวง ทั้งที่อยู่ในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนเข้าไว้ในแผนอันเดียวกัน

๒. พัฒนาการของแนวความคิด

คำว่า การศึกษาตลอดชีวิต เพิ่งเป็นที่รู้จักแพร่หลายและนำมาใช้อย่างกว้างขวางในปี ค.ศ. ๑๙๗๒ เมื่อองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติได้รับรองรายงานชื่อ Learning to Be ซึ่ง เอ็ดการ์ ฟอร์ (Edgar Faure) อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการของฝรั่งเศสเป็นบรรณาธิการ รายงานฉบับนี้กระตุ้นให้รัฐสมาชิกขององค์การ เกิดความสนใจแนวความคิดของการศึกษาตลอดชีวิต บางประเทศได้พยายามนำแนวความคิดดังกล่าวไปดำเนินการปฏิรูปการศึกษาในประเทศของตนมาบ้างน้อยบ้าง ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

เมื่อศึกษาประวัติศาสตร์ของการศึกษาจะเห็นว่าแนวความคิดของการศึกษาตลอดชีวิตมิใช่เพิ่งเกิดขึ้น

เมื่อมีรายงานดังกล่าว แท้จริงแล้วเป็นแนวความคิดที่มีมาแล้วเป็นเวลานาน ในคัมภีร์กุรอ่านมีคำสอนว่าบุคคลพึงเรียนรู้ตั้งแต่อยู่ในเปลไปจนถึงหลุมฝังศพ (from cradle to grave) หรือบางท่านก็ใช้สำนวนว่าเรียนรู้จากครรภ์มารดาจนถึงหลุมฝังศพ (from womb to tomb)

จอห์น อมอส คอมเมเนียส (John Amos Comenius) นักการศึกษาคนสำคัญ ซึ่งมีชีวิตอยู่เมื่อประมาณสามร้อยปีมาแล้ว ได้สนับสนุนให้บุคคลทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยเสนอแนวคิดว่าควรจัดให้มีโรงเรียนสำหรับคนทุกคน กล่าวคือ โรงเรียนสำหรับทารกแรกเกิด โรงเรียนสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน โรงเรียนสำหรับเด็กและเยาวชนวัยเรียน โรงเรียนสำหรับคนหนุ่มสาว โรงเรียนสำหรับคนชรา แม้แต่โรงเรียนสำหรับเตรียมตัวเพื่อมรณกรรม เป็นต้น ต่อมาเมื่อมีการประชุมระหว่างชาติว่าด้วยการศึกษาผู้ใหญ่ (World Conference on Adult Education) ซึ่งจัดโดยยูเนสโก ณ กรุงมอนตรียัล ประเทศแคนาดา เมื่อปี ๑๙๖๐ ที่ประชุมได้เริ่มมองเห็นความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต หลังจากนั้นมาแนวคิดนี้ได้รับการเน้นอย่างจริงจังในการประชุมระหว่างชาติว่าด้วยการศึกษาผู้ใหญ่ที่จัดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ณ กรุงโตเกียว เมื่อปี ๑๙๗๖ และในการประชุมใหญ่ของยูเนสโกสมัยประชุมที่สิบเก้า ณ กรุงไนโรบี เมื่อปี ๑๙๘๖ ก็ได้ย้ำความสำคัญของการศึกษาผู้ใหญ่ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษานอกระบบโรงเรียน การศึกษาตลอดชีวิตจึงเป็นแนวคิดที่ได้พัฒนามาโดยลำดับ

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๒๐ ของไทย ซึ่งได้รับแนวคิดจากยูเนสโก ก็ได้กล่าวถึงการศึกษาตลอดชีวิตไว้ดังนี้

"๑๔ รัฐพึงจัดและสนับสนุนการศึกษานอกโรงเรียนในลักษณะต่างๆ เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลได้รับการศึกษาตลอดชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อประโยชน์แก่ผู้ที่ไม่มีโอกาสศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นอันดับแรก"

"๒๘ การศึกษาตามนัยแห่งแผนการศึกษานี้ เป็นสิ่งที่จะต้องทำต่อเนื่องกันตลอดชีวิตทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกโรงเรียน"

การศึกษาตลอดชีวิตจึงเป็นแนวความคิดที่ได้รับ ความสนใจมากขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน แนวความคิดเพื่อการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งมุ่งเน้นประ-ชาธิปไตยทางการศึกษา เพื่อให้คนส่วนใหญ่ของประเทศได้มีโอกาสรับการศึกษาโดยแพร่หลายทั่วถึงกัน

๓. แนวความคิดของการศึกษาตลอดชีวิต

แนวความคิดของการศึกษาตลอดชีวิต สรุปได้ ดังนี้

๑. การศึกษาเป็นเรื่องธรรมดาในชีวิตของคน-ทุกคน เพราะคนเราต้องเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อม ทั้ง สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสังคมอยู่แล้วทุกขณะ แม้ จะไม่มีการจัดการศึกษาโดยรัฐหรือองค์กรใดๆ ก็ตาม คนเราก็ต้องเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อม เช่น การทำมาหากิน การเล่น การพักผ่อน การเข้าร่วมพิธีกรรม การสมาคม ตลอดจนปรากฏการณ์ธรรมชาติอยู่แล้ว โดยปกติวิสัย ดังนั้น การศึกษาตลอดชีวิตจึงเป็นเรื่องปกติธรรมดาของชีวิต และเป็นความจำเป็นที่จะต้องเกิดขึ้นแก่คนเราทุกคน

๒. การศึกษาที่แท้จริงมิได้จำกัดเพียงการศึกษา ในโรงเรียนแต่จะต้องครอบคลุมทั้งการศึกษาในโรง-เรียน การศึกษานอกโรงเรียน และการเรียนรู้ที่เกิด ตามโอกาสหรือที่ไม่เป็นทางการด้วยการศึกษาของ

มนุษย์ไม่ได้สิ้นสุดลงเมื่อจบการศึกษาในโรงเรียน แต่ เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องไปตลอดชีวิต

๓. หน่วยงานที่จัดการศึกษา มิได้มีแต่เฉพาะ สถาบันการศึกษา เช่น โรงเรียน มหาวิทยาลัย และ ศูนย์ฝึกอบรมต่างๆเท่านั้น แต่ยังรวมถึงหน่วยงาน และสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ที่มีอิทธิพลทางการศึกษาต่อคน เราเข้าไว้ด้วย ดังเช่น บ้าน กลุ่มบุคคลต่างๆ เพื่อน ฝูง ญาติพี่น้อง กลุ่มแรงงาน กลุ่มการเมือง ตลอดจน สถานประกอบการต่างๆ เป็นต้น บุคคลย่อมมีโอกาส เรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ ทั้งในลักษณะที่มีการ จงใจ หรือไม่จงใจ คือการเรียนรู้ที่เป็นไปตามโอกาส ต่างๆ

๔. การศึกษาตลอดชีวิตทำหน้าที่ดำรงรักษาและ พัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ภารกิจ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นภารกิจที่ไม่มีจุดจบและ ต้องดำเนินการสืบเนื่อง จนตลอดชีวิต

๕. การศึกษาตลอดชีวิตเปิดโอกาสให้คนทั่วไป ได้รับการศึกษาได้ เพราะมีทางเลือกหลากหลาย มี รูปแบบและวิธีการหลากหลาย มีลักษณะยืดหยุ่น สามารถอำนวยความสะดวกให้คนได้รับการศึกษาได้โดย กว้างขวาง การศึกษาตลอดชีวิตถือเป็นระบบรวมหรือ แม่บทของการจัดการศึกษาทั้งปวง

๔. องค์ประกอบของการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิตพิจารณาได้หลายมิติ และ หลายระดับ ดังนี้

๑. ชีวิต ได้แก่ แนวความคิดเกี่ยวกับชีวิตและ การให้ความหมายของคำว่า "ชีวิต" นับว่าเป็นพื้น-ฐานสำคัญในการกำหนดแนวความคิดของการจัดการ ศึกษา โดยทั่วไป อาจพิจารณาองค์ประกอบของ ชีวิตได้เป็น ๓ ส่วนคือ ตัวบุคคล สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยปกติชีวิตบุคคลมิได้อยู่โดยโดดเดี่ยว แต่ ย่อมมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมและสิ่งแวดล้อมอยู่ทุกขณะ

๒. ตลอดชีวิต หรือความต่อเนื่องของชีวิต

เป็นการพิจารณา ตามขั้นตอนของ ในสังคม และต่ กันเป็นตัวมนุษย์

ขั้นตอนข

ช่วงต่างๆ ของอ วยผู้ใหญ่

บทบาทขอ

ต้องมี เช่น เป็น คริว-หัวหน้างาน

ด้านต่างๆ

ด้านกาย ปัญญา ต่อการพัฒนาแ

๓. การศึ

คือ การศึกษา (education)

(nonformal ไม่เป็นทางการ

ศึกษาทั้ง ๓ รูปแ

ซึ่งกันและกัน เ

ต่อเนื่องตลอดชี

๔. หน่วย

ได้แก่ บ้าน โรง

รวมถึงองค์กรทุก

การเรียนรู้ เช่น

กิจการเกษตร กิ

การเมือง สมาคม

ศึกษา เป็นต้น ำ

งานที่จัดได้ว่าหุ

ชน หน่วยงานรั

ความสัมพั

อาจเขียนสรุปเป็

โรงเรียน แต่
 ไปได้มีแต่เฉพาะ
 วิทยาลัย และ
 มถึงหน่วยงาน
 การศึกษาต่อคน
 ใจต่างๆ เพื่อน
 เมือง ตลอดจน
 ปล่อยให้โอกาส
 ลักษณะที่มีการ
 ไปได้ตามโอกาส

ที่ดำรงรักษาและ
 ยิ่งขึ้น ภารกิจ
 ไม่มีจุดจบและ
 าสให้คนทั่วไป
 หลากหลาย มี
 ลักษณะยืดหยุ่น
 ศึกษาได้โดย
 ะบบรวมหรือ
 ิต
 หลายมิติ และ

เกี่ยวกับชีวิตและ
 นับว่าเป็นพื้น-
 ของการจัดการ
 ึ่งประกอบของ
 วมและสิ่งแวดล้อม-
 ิดแต่เพียง แต่
 ล้อมอยู่ทุกขณะ
 ่อเนื่องของชีวิต

เป็นการพิจารณาว่า มนุษย์ต้องมีการเรียนรู้อันเป็นไป
 ตามขั้นตอนของการพัฒนา ตามบทบาทที่บุคคลพึงมี
 ในสังคม และต้องการพัฒนาในแต่ละด้านที่ประกอบ
 กันเป็นตัวมนุษย์

ขั้นตอนของการพัฒนา หมายถึงการพัฒนาใน
 ช่วงต่างๆ ของอายุ เช่น วัยเด็ก วัยหนุ่มสาว และ
 วัยผู้ใหญ่

บทบาทของบุคคล หมายถึงบทบาทที่บุคคลจะ
 ต้องมี เช่น เป็นสมาชิกของสังคม เป็นหัวหน้าครอบครัว-
 หัวหน้างาน ผู้ผลิต ผู้บริโภค เป็นต้น

ด้านต่างๆของมนุษย์ หมายถึง องค์ประกอบ
 ด้านกาย ปัญญา สังคม อารมณ์ เป็นต้น ซึ่งมนุษย์
 ต้องการพัฒนาแต่ละด้านให้สมดุลกัน

๓. การศึกษา โดยทั่วไปแบ่งเป็น ๓ รูปแบบ
 คือ การศึกษาในระบบโรงเรียน (formal
 education) การศึกษานอกระบบโรงเรียน
 (nonformal education) และ การศึกษาที่
 ไม่เป็นทางการ (informal education) การ
 ศึกษาทั้ง ๓ รูปแบบนี้ต้องมีความสัมพันธ์และเกี่ยวพัน
 ชึ่งกันและกัน เพื่อช่วยให้บุคคลได้รับการศึกษาอย่าง
 ต่อเนื่องตลอดชีวิต

๔. หน่วยของสังคมที่กำหนดให้การศึกษา
 ได้แก่ บ้าน โรงเรียน และชุมชน ชุมชนนั้นหมาย-
 วมถึงองค์กรทุกประเภทที่จัดกิจกรรม อันมีผลต่อ
 การเรียนรู้ เช่น กิจการธุรกิจ กิจการอุตสาหกรรม
 กิจการเกษตร กิจการสื่อสาร บริการสังคมต่างๆกลุ่ม
 การเมือง สมาคม การปกครอง การพัฒนาชุมชน การ
 ศึกษา เป็นต้น หรืออาจจะกล่าวตามลักษณะหน่วย-
 งานที่จัดได้ว่าชุมชนนั้นประกอบด้วยองค์กรของชุม-
 ชน หน่วยงานรัฐ และหน่วยงานเอกชน

ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้ง ๔ ประการ
 อาจเขียนสรุปเป็นแผนภูมิได้ ดังที่แสดงต่อไปนี้

๕. แนวปฏิบัติของการศึกษาลดชีวิต

แนวทางปฏิบัติ เพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษา
 ตลอดชีวิต ทำให้หลายประการ ดังนี้

๑. จัดหลักสูตรแต่เพียงหลักสูตรเดียวโดยรวม
 ทุกสิ่งทุกอย่างไว้ด้วยกัน ทั้งการศึกษาในระบบโรง-
 เรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน การศึกษาทั่วไป
 (สามัญศึกษา) และการศึกษาเฉพาะ(อาชีวศึกษา)
 โดยรวมจุดมุ่งหมายที่จะเรียนเพื่อรับประกาศนียบัตร
 และไม่รับประกาศนียบัตรไว้ ในหลักสูตรอันเดียวกัน
 ด้วย ทั้งนี้เพื่อลดความแตกต่างระหว่างการศึกษาใน
 ระบบโรงเรียนและการศึกษานอกระบบโรงเรียน การ
 ศึกษาสามัญ และอาชีวศึกษา การศึกษาเพื่อรับประ-
 กาศนียบัตร และไม่รับประกาศนียบัตร บุคคลจึงอาจ
 เลือกเรียนในโรงเรียน หรือนอกโรงเรียน เลือกเรียน
 วิชาสามัญ วิชาอาชีวศึกษา และสะสมผลการเรียน
 ไว้เพื่อรับประกาศนียบัตรอันมีศักดิ์และสิทธิ์เช่นเดียว
 กันได้

๒. การศึกษาที่ไม่เป็นทางการ (informal
 education) ก็อาจจัดเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
 ตลอดชีวิตได้ ถ้าหากบุคคลได้วางแผนการเรียนอย่าง
 เป็นขั้นตอนและพยายามใช้แหล่งวิชาที่มีอยู่ เพื่อ
 ศึกษาหาความรู้อย่างมีความมุ่งหมาย โดยไม่ปล่อยให้
 ให้เป็นเพียงการเรียนรู้ตามโอกาส หรือตามเหตุการณ์
 เท่านั้น แต่เป็นการศึกษาด้วยการนำตนเอง (self-
 directed education)

๓. การศึกษาในระบบโรงเรียนจะต้องไม่สิ้นสุด
 เพียงช่วงที่บุคคลอยู่ในโรงเรียน อันเป็นวัยต้นของ
 ชีวิต แต่จะต้องรับบุคคลเข้าเรียนได้ตลอดทุกอายุ
 ผู้เรียนอาจออกจากโรงเรียนไปได้ทุกโอกาส และ
 เข้ามาเรียนอีกได้เสมอ ไม่ว่าจะมียุอายุเท่าใด เท่ากับ
 เป็นการเปิดรับบุคคลเข้าเรียนได้ตลอดชีวิตนั่นเอง

๔. การศึกษาในระบบโรงเรียน อาจจัดให้
 เพียงขั้นต่ำในช่วงแรกของชีวิต เพื่อเตรียมให้มี

เครื่องมือที่จะใช้ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองเท่านั้น
หลังจากนั้นผู้เรียนจะต้องชวนช่วยศึกษาหาความรู้
ด้วยตนเองต่อไป ซึ่งอาจจะเรียนในโรงเรียน หรือ
โดยวิธีใดๆ ก็ได้

๕. หลักสูตรการศึกษาตลอดชีวิต จะต้อง
ครอบคลุมชีวิตและบทบาทของคนเราที่จะต้องมีชีวิตตั้งแต่
เกิดจนตาย ดังเช่น ชีวิตส่วนบุคคลและครอบครัว
ชีวิตในชุมชน ชีวิตการเมือง ชีวิตการทำงาน ชีวิต
ยามว่าง บทบาทการเป็นผู้ผลิต ผู้บริโภค ผู้นำ ผู้ตาม
 เป็นต้น

๖. การศึกษาในระบบโรงเรียนและนอกระบบ
โรงเรียนจะต้องประสานสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ให้
สามารถเสริมต่ออีกระบบหนึ่งให้เกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น
ได้ เช่น แกะไขความบกพร่องของระบบหนึ่งระบบใด
หรือใช้แทนสิ่งที่ขาดไปของระบบหนึ่งระบบใดได้

๗. สิ่งที่จะต้องเน้นเป็นพิเศษคือ การพัฒนา
ให้มีเครื่องมือที่จะเรียนรู้ พัฒนาวิธีค้นคว้าหาความรู้
ใช้แหล่งวิชาเป็น และให้ความใฝ่ใจใคร่เรียนหรือ
อีกนัยหนึ่งให้มีเจตคติที่จะศึกษาหาความรู้ตลอดชีวิต
นั่นเอง เพื่อให้บุคคลได้เรียนรู้ตลอดชีวิต

๘. สังคมจะต้องส่งเสริมให้มีแหล่งวิชาไว้อย่าง
แพร่หลาย ให้ทุกคนเข้าใช้ได้ทุกโอกาสและโดย
ทั่วถึง โดยจัดให้มีวัสดุอันเป็นสื่อความรู้ทุกประเภท
เพื่อการศึกษาหาความรู้โดยกว้างขวางดังเช่น หนังสือ
พิพิธภัณฑ์ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ฟิล์มภาพ-
ยนตร์ แถบบันทึกเสียง เป็นต้น

๖. ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

แม้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตจะเป็น
ที่ยอมรับในวงการศึกษากว้างขวาง แต่ในทาง

ปฏิบัตินั้นการดำเนินการตามแนวคิดนี้ก็ยิ่งทำได้น้อย
มาก เนื่องจากยังไม่มีการศึกษาอย่างแท้จริงเกี่ยวกับ
โครงสร้างทางการศึกษา ดังเช่น

๑. ยังไม่มีการปฏิรูปการศึกษาในระบบโรงเรียน
ให้สามารถรับบุคคลเข้าเรียนได้ตลอดชีวิต แต่ยังมี
นิยมจำกัดอายุผู้เรียนอยู่ แม้มีใช้โดยนิตินัย แต่ก็
เป็นโดยพฤตินัย การยอมรับนับถือผลการเรียนรู้และ
ฝึกอบรมจากภายนอกยังมีน้อย การประสานงานเพื่อ
ให้บริการจากการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อการ
เรียนรู้ของผู้เรียนในโรงเรียนก็ยังมีน้อย

๒. การศึกษานอกระบบโรงเรียนยังขาดการ
วางแผนรวมทั้งครอบคลุมกิจกรรมที่สำคัญของชีวิตมนุษย์
ตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งจะเป็นการศึกษาตลอดชีวิตได้
แต่ก็จะเป็นการวางแผนเฉพาะกิจกรรมต่างหน่วย-
งานต่างจัดทำของตนเองเท่านั้น ซึ่งทำให้ขาดแผน
รวมทั้งสามารถให้การศึกษแก่บุคคลได้อย่างครอบคลุม
และเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน

๓. การศึกษาแบบไม่เป็นทางการ ยังขาดการ
วางแผนที่จะสามารถครอบคลุมความต้องการทางการ-
เรียนรู้ตลอดชีวิตของมนุษย์ ให้กิจกรรมที่จัดไม่ซ้ำ-
ซ้อนกันและไม่เป็นเครื่องมือของการค้า หรือการ
โฆษณาชวนเชื่อ แต่เป็นพลังส่งเสริมอย่างแท้จริง
ทางการศึกษาและการพัฒนาจริยธรรมอันดีงาม อีกทั้ง
สมาชิกในสังคมมีโอกาสที่จะเลือกสรรสิ่งที่ตรงกับความ
ต้องการทางการเรียนรู้ของตนได้อย่างครอบคลุม

๔. การวางแผนการศึกษาในปัจจุบัน ยังคง
เน้นหนักเฉพาะการวางแผนการศึกษาในโรงเรียน
และยังทำเป็นส่วนๆ ขาดการมองภาพรวมในรูปแบบ
การศึกษาตลอดชีวิต

๑. ชีวิต

๒. ความต่อเนื่อง
ของชีวิต

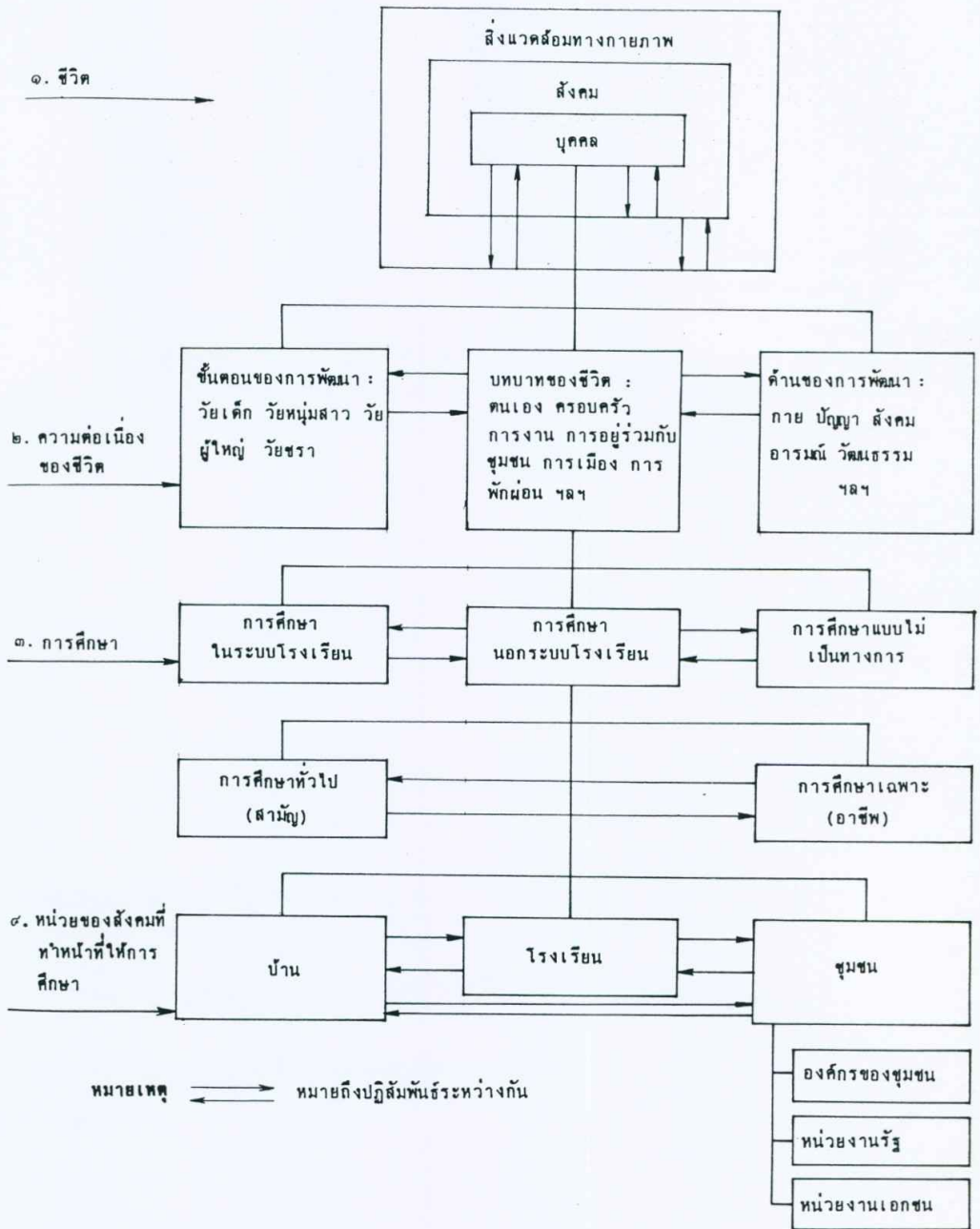
๓. การศึกษา

๔. หน่วยของสังคม
ทำหน้าที่ให้การ
ศึกษา

หมายเหตุ

สุนทร สุนันท์ชัย

แผนภูมิแสดงการศึกษาตลอดชีวิต

วิจัยทำได้น้อย
แท้จริงเกี่ยวกับ

นระบบโรงเรียน
ชีวิต แต่ยังมี
ยชนิดน้อย แต่ก็
การเรียนรู้และ
ระสานงานเพื่อ
เรียน เพื่อการ
วย

เรียนยังขาดการ
ณของชีวิตมนุษย์
ชาติตลอดชีวิตได้
รมต่างหน่วย-
งทำให้ขาดแผน
ได้อย่างครอบ-

ร ยังขาดการ
องการทางการ-
รมที่จัดไม่ซ้ำ-
่า หรือการ
เริ่มอย่างแท้จริง
อันดียงม อีกทั้ง
สิ่งตรงกับความ
ครอบคลุม

เจบัน ยังคง
ในโรงเรียน
พรวมในรูปแบบ

สุนันท์ชัย

บรรณานุกรม

- แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2520. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2521.
- เลนแกรนด์, พอล. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิต = An Introduction to Lifelong Education. แปลโดยปัทมาชะ สุคนธมาน และ พรนิภา ลิมปะพยอม. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติของประเทศไทย, 2519.
- Boshier, Roger. Towards a Learning Society. Vancouver : Learning Press, 1980.
- Cropley, A.J., ed. Lifelong Education : A Stocktaking. Hamburg : Unesco Institute for Education, 1979.
- Daue, R.H. Lifelong Education and School Curriculum. Hamburg : Unesco Institute for Education, 1979.
- Dorckenwold, Gorden G. and Sharon B. Merriam. Adult Education : Foundation of Practice. New York : Harper & Row, 1982.
- Faure, Edgar and others. Learning to Be : The World of Education Today and Tomorrow. Paris : Unesco, 1972.
- Hainaut, L.D., ed. Curricula and Lifelong Education. Paris : Unesco, 1981.

๑. ความหมาย
การศึกษาผู้
โดยทั่วไป หม
ที่เกิดขึ้นหรือที่จ้
การให้ความ
เป็นเกณฑ์ โดย
๒๐ ปีขึ้นไปคือ
ไทยนั้นถือว่าเป็น
นอกระบบโรงเรียน
พันธเกณฑ์การศึกษา
การให้ความ
ในแต่ละประเทศ
ได้ให้ความหมาย
"การศึกษา
บริการการศึกษา
ตามหลักสูตรปกติ
ในเนื้อหาใด ะ
จัดเป็นรูปชั้นเรีย
การศึกษาขั้นพื้น
การศึกษาวิชาชีพ
เรียนภายนอกเว
ทางไกล เพื่อช้
ความสามารถด้าน
ทัศนคติ รวมทั้ง
กรรมการศึกษาด
นอกระบบโรงเรียน
การสอนตามหลัก
ต่างๆ"

๒. แนวความคิด
การพิจารณา